

**Łukasz Wiśniewski, Mirosław Biczkowski, Roman Rudnicki,
Paweł Wiśniewski**

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej

ŁW: lukaszwisniewski@umk.pl, <https://orcid.org/0000-0001-9504-074X>

MB: mirbicz@umk.pl, <https://orcid.org/0000-0001-8936-457X>

RR: rudnickir@umk.pl, <https://orcid.org/0000-0003-0048-4140>

PW: pawel.wisniewski@umk.pl, <https://orcid.org/0000-0002-3445-2000>

Struktura obszarowa gospodarstw ekologicznych w Polsce – stan, zmiany, zróżnicowanie przestrzenne

Zarys treści: Celem artykułu jest ocena zróżnicowania przestrzennego struktury obszarowej gospodarstw ekologicznych w Polsce na poziomie regionów i gmin wraz z rozpoznaniem kierunku i tempa przemian w latach 2012–2021. Podstawę badania stanowiły dane z Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (GIJHARS). Przedstawiono i opisano aktualne trendy i zmiany zachodzące w strukturze wielkościowej gospodarstw ekologicznych. Stwierdzono, że ich przeciętna powierzchnia wynosi 27,5 ha i jest zróżnicowana na poziomie regionalnym, od poniżej 15 ha w województwach lubelskim, małopolskim i podkarpackim, do ponad 40 ha w dolnośląskim, lubuskim, pomorskim i zachodniopomorskim. Wykazano, że zróżnicowanie przestrzenne przeciętnej powierzchni gospodarstw ekologicznych oraz jej zmian jest zbieżne z sytuacją obserwowaną w gospodarstwach konwencjonalnych.

Słowa kluczowe: rolnictwo ekologiczne, struktura obszarowa, zróżnicowanie przestrzenne, Polska

Wprowadzenie

Czasy niepewności objawiające się dynamicznymi zmianami w gospodarce światowej w ostatnich latach silnie przekładają się na gospodarkę obszarów wiejskich. Jedną z odpowiedzi na wyzwania gospodarcze i środowiskowe współczesnego świata jest pakiet inicjatyw politycznych Unii Europejskiej (UE), czyli Europejski Zielony Ład (EZŁ), mający przeciwdziałać zmianie klimatu i zagrożeniom środowiska oraz ich negatywnym konsekwencjom. Zakłada on realizację szeregu działań pozwalających na przekształcenie Europy w nowoczesną, zasobooszczędną

i konkurencyjną gospodarke, która na płaszczyźnie produkcji rolnej ma charakteryzować się bezpieczeństwem żywnościowym (m.in. strategia „od pola do stołu”), przekładającym się na upowszechnienie dostępu do przystępnej cenowo, zdrowej żywności oraz ochronę i odbudowę bioróżnorodności. Szczególna rola w tym zakresie przypada rolnictwu ekologicznemu. Ambitne cele zapisane w europejskich strategiach (EC 2020AB) zakładają, że w 2030 r. co najmniej 25% gruntów rolnych w UE powinno być użytkowanych zgodnie z zasadami rolnictwa ekologicznego. W Polsce udział ten stanowi obecnie 3,7% (Wiśniewski i in. 2023).

Za rozwojem rolnictwa ekologicznego w Polsce, z punktu widzenia technik wytwarzania, przemawia rozdrobiona struktura agrarna i relatywnie duże (w porównaniu z innymi krajami członkowskimi UE) zasoby pracy w rolnictwie, a zarazem znaczny udział tradycyjnych technologii produkcji, sprzyjający przedstawianiu się gospodarstw na ekologiczne metody wytwarzania, zaś z punktu widzenia rynku żywnościowego – rozwój popytu na produkty ekologiczne. Atutem żywności ekologicznej jest kontrola procesów produkcji i certyfikowanie produktów, co budzi zaufanie i przekonanie do takiej żywności (Komorowska 2011), a jednocześnie swego rodzaju moda na produkty ekologiczne, co jest pochodną rosnącej świadomości konsumentów. Potwierdza to rosnący popyt na produkty ekologiczne i gotowość konsumentów do płacenia wyższych cen (Gulbicka 2007), co sprzyja rozwojowi rynku żywności ekologicznej. Produkcja żywności na bazie naturalnych metod wytwarzania jest mniej wydajna od produkcji intensywnej, dlatego jej podaż rośnie w małym tempie, mimo wzrostu liczby gospodarstw ekologicznych w ostatnich dwóch dekadach.

Struktura wielkościowa (obszarowa), w tym przeciętna powierzchnia gospodarstwa rolnego, jest jedną z podstawowych cech opisujących rolnictwo danego kraju czy regionu. W Polsce jest ona wynikiem szeregu procesów historyczno-gospodarczych i często – z uwagi na korzyści skali wynikające z powierzchni posiadanych gruntów – decyduje o potencjale i możliwościach rozwoju rolnictwa na danym obszarze. Między innymi z tego względu przemiany struktury wielkościowej gospodarstw rolnych w Polsce są zjawiskiem dokładnie monitorowanym i podnoszonym w wielu opracowaniach naukowych o charakterze geograficznym (np. Grykień 1997, 1998, Głębocki 2005, 2014, Rudnicki 2013, 2016, Rudnicki, Wiśniewski 2018), społeczno-ekonomicznym (np. Poczta i in. 2013, Karwat-Woźniak, Chmieliński 2016, Bożek, Szewczyk 2020) czy prawnym (Litwiniuk 2016).

O ile zróżnicowanie przestrzenne struktury wielkościowej ogółu gospodarstw rolnych jest dobrze zbadane, zagadnienie to – w odniesieniu do gospodarstw ekologicznych – jest niewystarczająco rozpoznane, szczególnie w kontekście analiz w wysokich rozdzielczościach przestrzennych (np. na poziomie gmin) i w różnych przedziałach czasowych. W związku z powyższym przeprowadzono badanie, którego głównym celem jest ocena zróżnicowania przestrzennego struktury obszarowej gospodarstw ekologicznych w Polsce na poziomie gmin wraz z rozpoznaniem przemian w latach 2012–2021. Cele cząstkowe dotyczą rozpoznania

i usystematyzowania informacji na temat (1) głównych etapów rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce oraz (2) przyczyn mających wpływ na tenże rozwój.

Rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce

W Polsce pierwsze gospodarstwo ekologiczne pojawiło się w latach 30. XX w. Metodę biodynamiczną uprawy ziemi wprowadził w swoim majątku w Szelejewie k. Gostynia w Wielkopolsce Stanisław Karłowski, senator II Rzeczypospolitej (Jeziarska-Thöle, Biczkowski 2013). Jednak dopiero w latach 1986/87 pionierska grupa rolników zaczęła przestawiać swoje gospodarstwa na produkcję ekologiczną. Miało to związek z prowadzonymi w latach 80. XX w. kursami z zakresu rolnictwa biodynamicznego (później przerodzonego w ruch ekologiczny), głównie w Jachrance k. Warszawy, Chelmie Lubelskim i Przysieku k. Torunia. To właśnie w ostatniej z tych miejscowości w dniu 1 kwietnia 1989 r. odbył się zjazd założycielski Stowarzyszenia Producentów Żywności Metodami Ekologicznymi „EKOLAND”.

Wydarzenie to zainicjowało rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce. Powoli, lecz sukcesywnie rolnictwo prowadzone metodami ekologicznymi zaczęło zyskiwać na znaczeniu. Z danych Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (GIJHARS) wynika, że od początku lat 90. XX w. wzrasta zainteresowanie produkcją metodami ekologicznymi. W 1990 r. zarejestrowano jedynie 27 gospodarstw ekologicznych. W okresie przedakcesyjnym, do 2003 r., liczba gospodarstw wzrosła do 2286. Głównym akceleratorem rozwoju sektora gospodarstw ekologicznych, zarówno ich liczby, jak i powierzchni użytków będących w uprawie ekologicznej, było przystąpienie Polski do UE w 2004 r., a tym samym możliwość skorzystania z instrumentów pomocowych, w tym dopłat do produkcji ekologicznej, głównie w ramach unijnego Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Potwierdza to bardzo silna zależność między liczbą gospodarstw a kwotami dotacji wypłaconymi dla gospodarstw prowadzących produkcję metodami ekologicznymi (Jeziarska-Thöle, Biczkowski 2017, Wiśniewski i in. 2021). Do 2013 r. ich liczba wzrosła ponad dwadzieścikrotnie, do 26,6 tys. Był to szczytowy moment w rozwoju gospodarstw ekologicznych w Polsce, jednakże od chwili wejścia w życie programu PROW 2014–2020 nastąpił sukcesywny spadek liczby gospodarstw do poziomu 18,6 tys. w 2020 r. Podobną intensywność wzrostu obserwuje się w przypadku powierzchni użytków rolnych (UR) pod uprawami ekologicznymi: z 61,2 tys. ha do 549 tys. ha w 2021 r. Należy jednak zaznaczyć, że w 2013 r. areał upraw pozostających w użytkowaniu ekologicznym sięgał ponad 660 tys. ha. Po kilkuletnim okresie spadków obecnie stanowi on około 3,7% całkowitego areału upraw rolnych w Polsce (Wiśniewski i in. 2023).

Regres udało się przełamać dopiero w 2021 r., kiedy po ośmioletnim okresie spadku, po raz pierwszy zaobserwowano ponowny ich wzrost do 19,93 tys. Wyraźnie obserwowany jest zatem silny wpływ ram instytucjonalno-finansowych na zmiany w sektorze rolnictwa ekologicznego. Istotne znaczenie mają również warunki przyrodnicze, społeczne i ekonomiczne. Niemniej bez zapewnienia

niezbędnego wsparcia finansowego (w tym zewnętrznego w postaci środków UE) oraz sprzyjających ram formalnoprawnych, trudno oczekiwać dynamicznego i odpornego rozwoju gospodarstw ekologicznych.

Rolnictwo ekologiczne w Unii Europejskiej i na świecie

Wzrost zainteresowania rolnictwem ekologicznym w ostatnich dekadach jest tendencją ogólnoświatową. Analizy dotyczące możliwości rozwoju rolnictwa ekologicznego na świecie wskazują, że jest to trwały trend i w kolejnych latach powierzchnia użytków rolnych pod uprawami ekologicznymi będzie systematycznie wzrastać (Brodzińska 2014). W latach 1999–2021 nastąpił siedmiokrotny wzrost powierzchni upraw ekologicznych. W 2021 r. powierzchnia użytkowana ekologicznie sięgała 76 mln ha (w 1999 r. było to zaledwie 11 mln ha), co stanowi 1,7% powierzchni uprawnej na świecie (w 2012 r. było to 0,9%) (Research Institute... 2023). Warto podkreślić, że blisko połowa (36 mln) upraw ekologicznych na świecie przypada na Australię. Rolnictwo ekologiczne praktykuje się w 191 krajach, a 74 kraje mają zaimplementowane prawne regulacje dotyczące rolnictwa ekologicznego. Działalność ekologiczną zgłosiło 3,7 mln producentów. W dalszej perspektywie największy wzrost prognozuje się na kontynencie azjatyckim (blisko trzykrotny) i afrykańskim (ponaddwukrotny), natomiast w Europie prognozy wskazują wzrost na poziomie 42% (Golinowska i in. 2013).

Rolnictwo ekologiczne w krajach UE zaczęło rozwijać się od lat 90. XX w. Wcześniej jego udział był symboliczny, gdyż w użytkowaniu metodami ekologicznymi pozostawało 0,2–0,3 mln ha UR. Ramy prawne rozwoju rolnictwa ekologicznego stworzyło dopiero rozporządzenie Rady Wspólnoty Europejskiej z 1991 r. (Rozporządzenie 1991). W latach 1991–2000 powierzchnia UR uprawianych metodami ekologicznymi w krajach UE wzrosła z 0,3 do około 4,3 mln ha (Kuś 2014). W kolejnych latach powierzchnia ta systematycznie zwiększała się, osiągając w 2020 r. poziom 14,7 mln ha w krajach UE, stanowiąc tym samym 9,1% całkowitej powierzchni użytków rolnych UE (Miecznikowska-Jerzak 2022). W 2020 r. udział powierzchni przeznaczonej na produkcję ekologiczną w Polsce wynosił około 3,7% ogółu użytków rolnych, zaś udział gospodarstw ekologicznych w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych – jedynie 1,4% (Eurostat 2022). Najwyższy udział użytków rolnych ekologicznych w całkowitej powierzchni użytków rolnych miały w 2020 r.: Austria 25%, Estonia 22% i Szwecja 20%. Równocześnie w ośmiu państwach członkowskich UE (Luksemburg, Niderlandy, Cypr, Polska, Irlandia, Bułgaria, Rumunia, Malta) udział eko-arealu w powierzchni użytków rolnych wynosił poniżej 5%. Biorąc pod uwagę Unię Europejską jako całość, największy udział w całkowitym obszarze rolnictwa ekologicznego UE w 2020 r. miały: Francja (17,1%), Hiszpania (16,6%), Włochy (14,2%), Niemcy (10,8%), a następnie Austria (4,6%) i Szwecja (4,1%), obejmując łącznie 67,4% powierzchni ekologicznej UE (Eurostat 2022). Warto zwrócić uwagę na zmianę liczebności gospodarstw ekologicznych. Jeszcze w 2003 r. liczba gospodarstw prowadzących produkcję metodami ekologicznymi wynosiła 142,3 tys. (1,5%

ogólnej liczby gospodarstw w krajach UE) (GIJHARS 2005). W ciągu kolejnych 16 lat liczba ta podwoiła się, sięgając 283,7 tys. w 2019 r. Najwięcej ekologicznych gospodarstw było we Włoszech (70 tys.), Hiszpanii (41,8 tys.), Niemczech (34,1 tys.), Grecji (30,1 tys.) i Austrii (26 tys.), zaś najmniej na Malcie – jedynie 24 (GIJHARS 2021).

Przeciętna wielkość gospodarstwa ekologicznego w UE w 2020 r. wynosiła 41 ha i była zróżnicowana od poniżej 10 ha na Cyprze (6,0 ha) i Malcie (2,6 ha), do ponad 100 ha w Słowacji (152,7), Czechach (114,4), Szwecji (113,2), Estonii (110,9) i na Litwie (103,5). Statystyczne gospodarstwo konwencjonalne w UE, według danych Eurostat (2023), jest 2,5-krotnie mniejsze (16 ha). Gospodarstwa ekologiczne są zazwyczaj większe od konwencjonalnych. Tendencja ta jest zauważalna w szczególności w takich państwach, jak Litwa, Portugalia i Słowacja (od 4 do 7 razy większe). Najbardziej zbliżone powierzchniowo w stosunku do gospodarstw konwencjonalnych są gospodarstwa ekologiczne w Niemczech i Irlandii, natomiast od 20 do 40% mniejsze w Bułgarii, Czechach, Francji i Luksemburgu (EC 2023).

Dane i metody

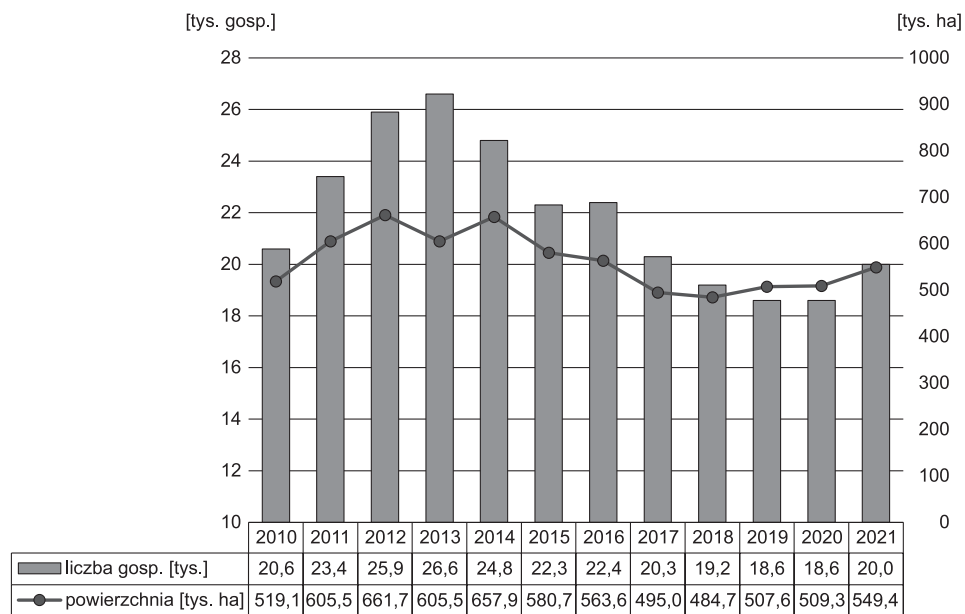
Podstawę badań stanowiły dane pochodzące z Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (GIJHARS) – instytucji odpowiedzialnej za sprawowanie nadzoru nad jednostkami certyfikującymi i nadzoru nad produkcją ekologiczną, dotyczące liczby i powierzchni gospodarstw ekologicznych z lat 2012, 2015, 2018, 2021 (wg stanu na 31 grudnia). Ponieważ statystyka GIJHARS nie pozwala na jednoznaczną klasyfikację gmin miejskich i wiejskich z taką samą nazwą, analizą objęto 2320 gmin (połączono 157 gmin miejskich i wiejskich o tej samej nazwie).

Wykorzystano metodę wskaźnikową (Czyż 2016), która należy do tradycyjnych metod badawczych w geografii społeczno-ekonomicznej. Analizie poddano przeciętny areal gospodarstw ekologicznych w gminie oraz jego zmiany w latach 2012–2021. Głównym wskaźnikiem była średnia powierzchnia badanej grupy gospodarstw w danej gminie wyrażona w hektarach. Jest to podstawowy wskaźnik używany do charakterystyki sfery rolnictwa danego obszaru i analiz porównawczych. Analizę zmian oparto na trzech podokresach, obejmujących lata 2012–2015 (1), 2015–2018 (2), 2018–2021 (3). Ponadto do oceny ogólnej sytuacji w badanej sferze rolnictwa wykorzystano samą liczbę (w szt.) i powierzchnię (w ha) gospodarstw ekologicznych oraz bezwzględne zmiany tych parametrów w latach 2012–2021. Prawdopodobna interpretacja uzyskanych rezultatów i skonfrontowanie ich z dotychczasowym stanem wiedzy wymagały zastosowania metody desk research. Wyniki badań zaprezentowano za pomocą wykresów (kolumnowych, liniowych), metody kartogramu prostego oraz mapy kropkowej.

Wyniki badań

Ogólna sytuacja w sektorze rolnictwa ekologicznego

Ponieważ przemiany struktury obszarowej są bezpośrednim efektem zmian w liczbie i powierzchni gospodarstw rolnych, w celu prawidłowej interpretacji zachodzących zjawisk niezbędne jest nakreślenie ogólnej sytuacji rolnictwa ekologicznego. W 2021 r. w Polsce funkcjonowało niemal 20 tys. gospodarstw ekologicznych (1,5% ogólnej liczby gospodarstw), zajmując powierzchnię 549 tys. ha (3,7% ogólnej powierzchni UR). Liczba gospodarstw i powierzchnia ekologicznych UR nieznacznie wzrasta w ostatnich latach (ryc. 1), odbudowując stopniowo pozycję z lat 2012–2013. Aby spełnić założenia planu strategicznego i podwoić udział ekologicznych UR (ponad 1 mln i 7% udziału w 2030 r.), wprowadzono wsparcie rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce, obejmujące szereg różnych działań (MRiRW 2022), w tym kontynuację i wzmocnienie wsparcia powierzchni UR objętych systemem produkcji ekologicznej w Polsce w ramach Wspólnej Polityki Rolnej (obecnie w ramach „Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027”).

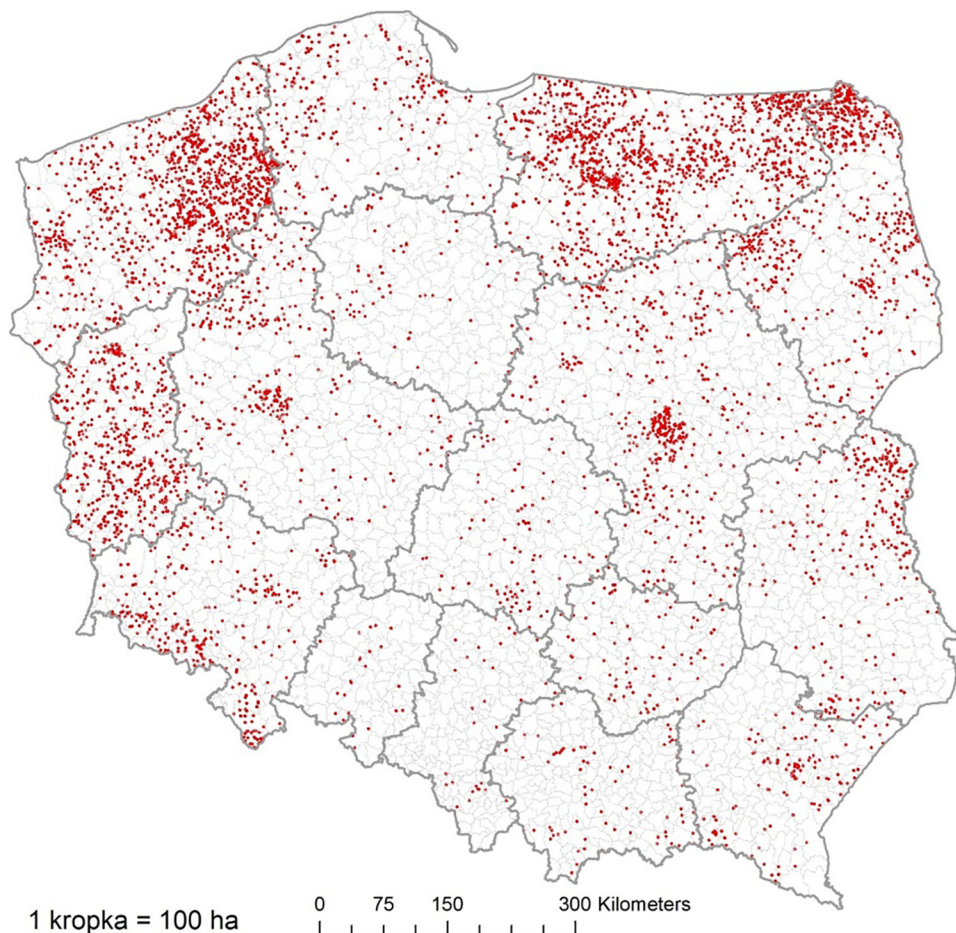

Ryc. 1. Zmiany liczby i powierzchni gospodarstw ekologicznych w Polsce w latach 2010–2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GIJHARS.

Należy zaznaczyć, że rozmieszczenie gruntów objętych systemem produkcji ekologicznej jest nierównomierne, bowiem ich największa koncentracja występuje w północnej (woj. zachodniopomorskie i warmińsko-mazurskie) oraz

zachodniej (lubuskie) części kraju (ponad 10-procentowy udział w ogólnej powierzchni UR) (ryc. 2). Najmniejsze znaczenie (<1% UR) rolnictwo ekologiczne ma w regionach kujawsko-pomorskim i opolskim. Analiza zmian powierzchni w latach 2012–2021 wykazała, że wzrost wystąpił tylko w trzech województwach: podlaskim (+4,4, tys. ha), warmińsko-mazurskim (+2,3 tys. ha) oraz łódzkim (+214 ha) (tab. 1). W pozostałych regionach odnotowano ubytek areálu gospodarstw ekologicznych, zwłaszcza w woj. zachodniopomorskim (–26,4 tys. ha). Analiza zmian pod kątem liczby gospodarstw ekologicznych potwierdza trend spadkowy, który jest silnie skoncentrowany regionalnie. Z ogólnej liczby niemal 6 tys. gospodarstw, które zrezygnowały z produkcji ekologicznej, ponad 60% działało w trzech regionach: małopolskim (–1440), zachodniopomorskim (–1188) i podkarpackim (–1007) (tab. 1).

Ryc. 2. Powierzchnia upraw ekologicznych w 2021 r. (w ha)
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GIJHARS.

Tabela 1. Zmiany liczby i powierzchni gospodarstw ekologicznych w latach 2012–2021

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw [szt.]			Powierzchnia [ha]		
	2012	2021	zmiany	2012	2021	zmiana
Polska	25872	19938	-5934	660579,4	549020,4	-111559.0
Dolnośląskie	1300	719	-581	44372,1	30473,6	-13898.5
Kujawsko-pomorskie	391	406	15	8881,5	8527,1	-354.4
Lubelskie	2174	1937	-237	37085,4	28020,1	-9065.3
Lubuskie	1313	1081	-232	51148,5	50517,8	-630.8
Łódzkie	521	526	5	10098,3	10312,7	214.4
Małopolskie	2104	664	-1440	21352,3	8090,9	-13261.4
Mazowieckie	2378	2304	-74	56917,7	47312,5	-9605.1
Opolskie	89	70	-19	2932,1	2656,4	-275.6
Podkarpackie	1937	930	-1007	30612,1	13310,2	-17301.9
Podlaskie	2923	3364	441	56418,9	60834,5	4415.6
Pomorskie	867	553	-314	29523,6	22727,6	-6796.0
Śląskie	235	135	-100	7144,6	3739,2	-3405.3
Świętokrzyskie	1286	590	-696	14542,9	8593,6	-5949.3
Warmińsko-mazurskie	3780	3462	-318	111891,1	114159,5	2268.4
Wielkopolskie	966	777	-189	41434	29889,5	-11544.5
Zachodniopomorskie	3608	2420	-1188	136224,4	109855,1	-26369.3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GIJHARS.

Przemiany w strukturze obszarowej gospodarstw ekologicznych w latach 2012–2021

W latach 2012–2021 przeciętna powierzchnia gospodarstwa ekologicznego wzrosła o 2 ha (z 25,5 do 27,5 ha; przyrost o 7,8%), tj. 0,2 ha średniorocznie (tab. 2). Należy zaznaczyć, że w analogicznym okresie przeciętna powierzchnia tradycyjnego gospodarstwa rolnego wzrosła o 0,82 ha (z 10,38 do 11,20 ha w 2021 r.; przyrost o 7,9%; średniorocznie o 0,09 ha¹).

Analiza zmian w ujęciu regionalnym wykazała silną dywergencję, bowiem w aż siedmiu województwach odnotowano spadek przeciętnego arealu, przy czym najmniejszy wystąpił w województwach: wielkopolskim (-4,4 ha) i mazowieckim (-3,4 ha). Znacznie większe różnice obserwuje się w przypadku wzrostu przeciętnej powierzchni gospodarstwa, zwłaszcza w województwach: dolnośląskim (+8,3 ha), lubuskim (+7,8 ha), zachodniopomorskim (+7,4 ha) oraz pomorskim (+7,0 ha), co w efekcie wpłynęło na znaczny przyrost powierzchni w ujęciu ogólnokrajowym. Rekordowy wzrost przeciętnego arealu w województwie dolnośląskim (niemal o 1 ha rocznie) był efektem zmniejszenia powierzchni upraw ekologicznych o ponad 30% (z 44,4 do 30,5 tys. ha w 2021 r.) w warunkach jeszcze silniejszej redukcji liczby gospodarstw, wynoszącej niemal 45% (z 1300 do 719 w 2021 r.) (tab. 1).

¹ Na podstawie danych ARiMR.

Tabela 2. Przeciętna powierzchnia gospodarstw ekologicznych oraz jej zmiany w latach 2012–2021

Wyszczególnienie	Przeciętna powierzchnia w ha				Zmiany powierzchni [lata 2012–2021]		
	2012	2015	2018	2021	2012 r. = 100 pkt	w ha	średnio na rok
Polska	25,5	25,9	25,4	27,5	107,8	2,0	0,2
Dolnośląskie	34,1	37,2	38,4	42,4	124,2	8,3	0,9
Kujawsko-pomorskie	22,7	29,3	19,4	21,0	92,5	-1,7	-0,2
Lubelskie	17,1	18,7	14,6	14,5	84,8	-2,6	-0,3
Lubuskie	39,0	38,7	42,5	46,7	120,0	7,8	0,9
Łódzkie	19,4	21,3	18,6	19,6	101,2	0,2	0,0
Małopolskie	10,1	11,6	11,5	12,2	120,1	2,0	0,2
Mazowieckie	23,9	24,9	18,3	20,5	85,8	-3,4	-0,4
Opolskie	32,9	45,4	58,3	37,9	115,2	5,0	0,6
Podkarpackie	15,8	13,1	11,6	14,3	90,6	-1,5	-0,2
Podlaskie	19,3	17,3	17,3	18,1	93,7	-1,2	-0,1
Pomorskie	34,1	33,9	37,0	41,1	120,7	7,0	0,8
Śląskie	30,4	33,2	20,1	27,7	91,1	-2,7	-0,3
Świętokrzyskie	11,3	13,6	13,5	14,6	128,8	3,3	0,4
Warmińsko-mazurskie	29,6	26,7	31,5	33,0	111,4	3,4	0,4
Wielkopolskie	42,9	42,7	36,0	38,5	89,7	-4,4	-0,5
Zachodniopomorskie	37,8	37,8	45,2	45,4	120,2	7,6	0,8

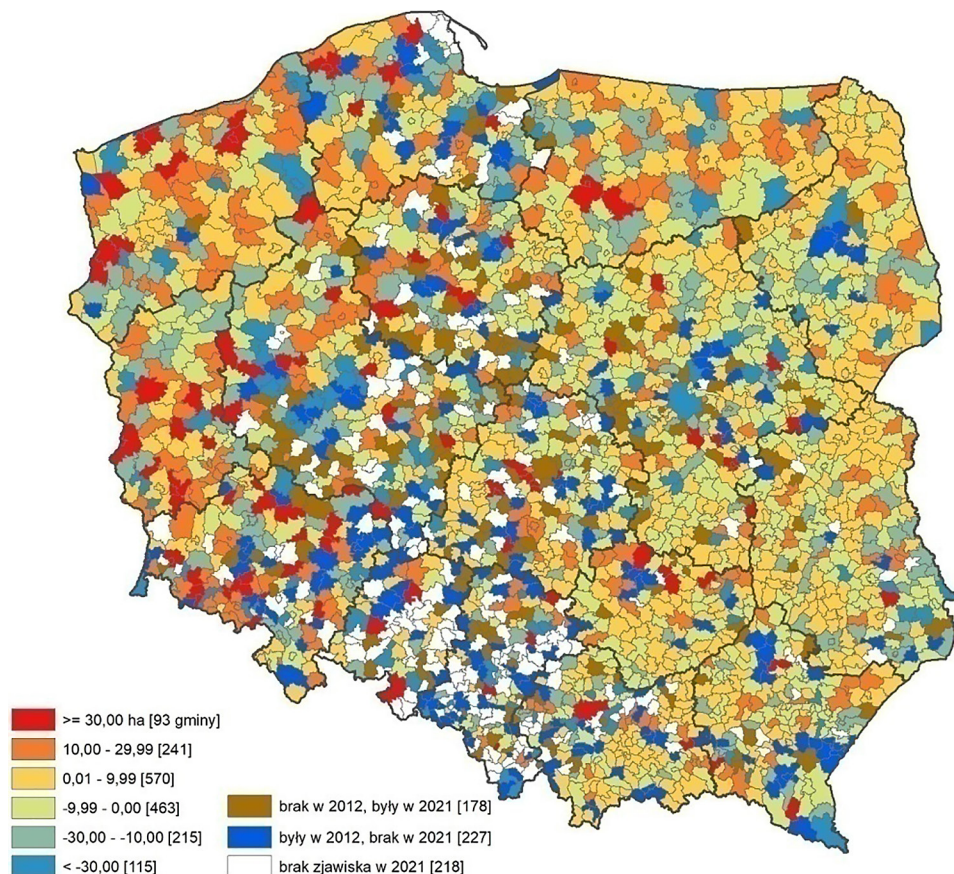
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GIJHARS.

Analiza wewnętrznych trajektorii zmian w oparciu o trzy podokresy (2012–2015, 2015–2018, 2018–2021) wykazała, że tylko województwa dolnośląskie i zachodniopomorskie charakteryzowały się stałą tendencją do zwiększania średniej powierzchni gospodarstw ekologicznych (wzrost we wszystkich trzech podokresach). W większości przypadków zanotowano zwiększenie w dwóch podokresach, przy czym najczęstszy spadek średniego arealu obserwowano w latach 2015–2018 (dotyczył 9 województw).

Badanie na poziomie gmin (ryc. 3) wykazało, że większość jednostek o wysokim wzroście przeciętnej powierzchni gospodarstwa ekologicznego (ponad 10 ha) występuje w zachodniej (woj. dolnośląskie – 47 gmin) i północno-zachodniej (zachodniopomorskie – 36 gmin) części kraju. W 12 gminach średni areal wzrósł o ponad 100 ha (maks. 465,1 ha w gminie Staroźreby – powiat płocki, województwo mazowieckie), z drugiej strony w takiej samej liczbie gmin średni areal zmniejszył się o ponad 100 ha (maks. -250,2 ha w gminie Białowieża – powiat hajnowski, województwo podlaskie). Odnotowano również liczne gminy, w których w badanym okresie gospodarstwa ekologiczne zarówno zaczęły prowadzić działalność, jak i jej zaprzestały. Do pierwszej grupy należy 178 jednostek położonych w większości regionów (poza lubuskim), lecz wyraźnie koncentrujących się w południowej i centralnej części kraju (najwięcej – 34 gminy w województwie wielkopolskim). Podobny rozkład przestrzenny charakteryzuje drugą grupę gmin, przy czym najwięcej było ich w województwie śląskim (34). Analiza

zróznicowania przestrzennego zmian przeciętnej powierzchni gospodarstw ekologicznych wskazuje na kształtujący się dualizm przestrzenny, tj. podział na dwa obszary:

- Polska centralna oraz województwa śląskie i opolskie jako obszary z niewielką powierzchnią gruntów ekologicznych oraz częstymi zmianami typu wejście/wyjście z systemu rolnictwa ekologicznego;
- pozostałe obszary, na których rolnictwo ekologiczne ma bardziej ugruntowaną pozycję w strukturze przestrzennej.

Ryc. 3. Zmiany przeciętnej powierzchni gospodarstw ekologicznych w latach 2012–2021 (w ha)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GJIHARS.

Należy pamiętać, że w działalności ekologicznej funkcjonuje okres konwersji, zaś zobowiązania są podejmowane na okres minimum 5 lat.

Na zmiany w strukturze obszarowej gospodarstw ekologicznych wpływ ma szereg czynników społecznych, gospodarczych, prawnych, a zwłaszcza

historyczno-gospodarczych (szczególnie istotne z polskiej perspektywy) i formalnofinansowych. W latach 2007–2013 wsparcie rolnictwa ekologicznego było naliczane degresywnie. Pełna płatność przysługiwała do 100 ha (za powierzchnię 100–200 ha – 50%, powierzchnia ponad 200 ha – 10% kwoty wsparcia). Zmiany, które zaszły w latach 2014–2020, były również pochodną wynikającą z zakresu wsparcia w ramach PROW 2014–2020 gospodarstw ekologicznych, które zakładały pełne wsparcie jedynie do 50 ha (za powierzchnię 50–100 ha – 50%, powierzchnia ponad 100 ha – 25% kwoty wsparcia)². Mają one na celu ograniczenie wsparcia większych obszarowo gospodarstw, które przechodzą na system rolnictwa ekologicznego wyłącznie ze względu na korzyści finansowe wynikające z wysokości dopłat. Należy podkreślić, że 2008 r. był przełomowym (pierwszy rok realizacji płatności rolnośrodowiskowych w ramach PROW 2007–2013), jeśli chodzi o kierunek zmian w strukturze obszarowej ekologicznych gospodarstw rolnych. Od tego czasu zmalał udział gospodarstw najmniejszych (do 5 ha), natomiast wzrósł udział gospodarstw większych obszarowo. Z danych GIJHARS wynika jednak, że w szczytowym momencie rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce (lata 2012–2013) struktura obszarowa ekologicznych gospodarstw rolnych była zbliżona do poziomu z 2004 r., a więc okresu, kiedy wsparcie finansowe tego systemu produkcji było marginalne. Jak zaznacza Brodzińska (2014), w 2012 r. wzrósł, co prawda, udział gospodarstw rolnych z przedziału 50–100 ha (o 2,1%), ale spadł (o 0,4%) udział gospodarstw największych (ponad 100 ha).

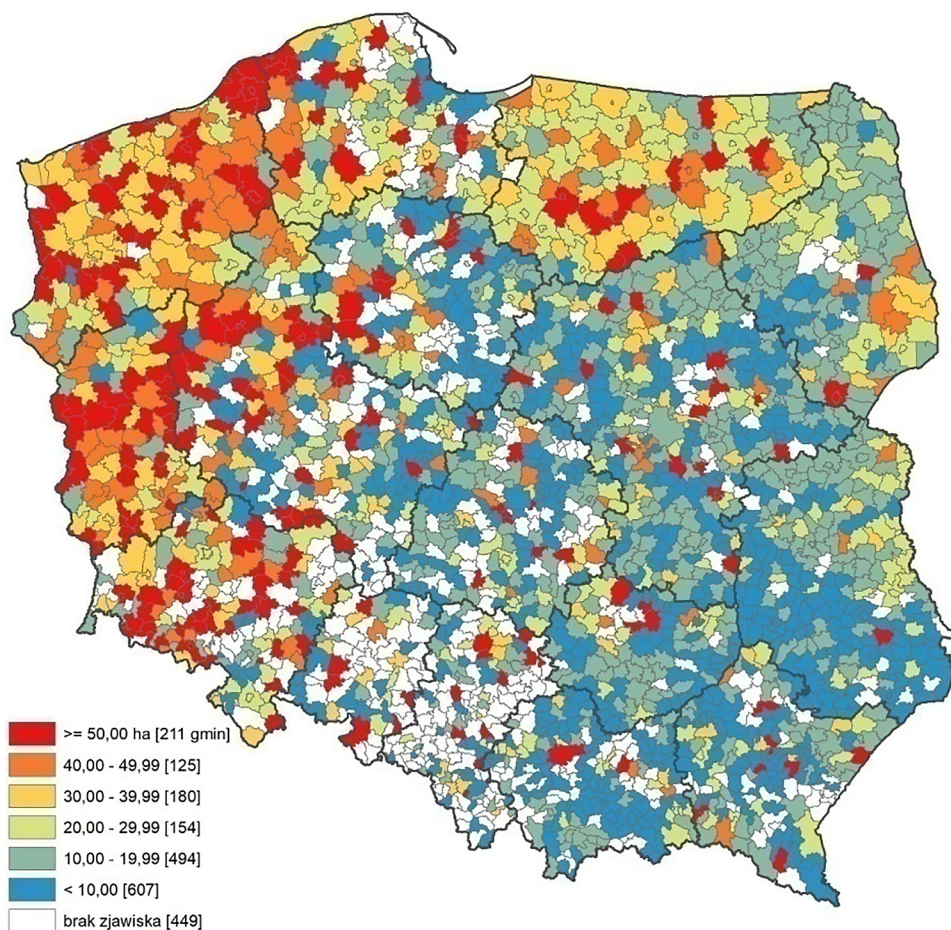
Struktura obszarowa gospodarstw ekologicznych w 2021 r.

W 2021 r. przeciętna powierzchnia upraw ekologicznych w gospodarstwie wyniosła 27,6 ha i wahała się od poniżej 15 ha w województwach lubelskim, małopolskim i podkarpackim, do ponad 40 ha w dolnośląskim, lubuskim, pomorskim i zachodniopomorskim (tab. 3). Analiza przestrzenna na poziomie gmin wykazała, że w 570 jednostkach przeciętny areal przekraczał średnią krajową. Szczególnie interesująca jest grupa 40 gmin (najliczniej występujących w województwach dolnośląskim i zachodniopomorskim), w których średnia powierzchnia przekraczała 100 ha, osiągając rekordowe wielkości w Starym Czarnowie (368 ha, powiat gryfiński, województwo zachodniopomorskie), Przesmykach (394 ha, powiat siedlecki, województwo mazowieckie) i Staroźrebach (478 ha, powiat płocki, województwo mazowieckie). W tej ostatniej funkcjonowały 3 gospodarstwa, w tym jedno o powierzchni niemal 1300 ha. Tak dużych gospodarstw (o powierzchni ponad 1000 ha) było w Polsce sześć (po dwa w mazowieckim, warmińsko-mazurskim i zachodniopomorskim), a największe (w formie spółki z o.o.) – o powierzchni 1577 ha – funkcjonowało na terenie gminy Białogard (powiat drawski, województwo zachodniopomorskie). Istnienie tak dużych gospodarstw ekologicznych może świadczyć o atrakcyjności finansowej i wchodzeniu dużych podmiotów w ten rodzaj działalności rolniczej.

² Projekt Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 z dnia 7 kwietnia 2014 r. MRiRW.

Dobrym przykładem dużego gospodarstwa ekologicznego jest gospodarstwo rolne (dawny PGR), należące do firmy HIPP w Podągach na Warmii, gdzie ekologiczne uprawy z tego gospodarstwa (m.in. marchewki) stanowią składnik żywności dla niemowląt. W gospodarstwie jest również prowadzony ekologiczny chów zwierząt, głównie bydła (<https://mamadu.pl/119985,ekologiczna-marchewka-hipp-pochodzi-z-mazur-stefan-hipp-najpierw-byla-milosc-w-slac-za-nia-poszedl-biznes>).

Warto zwrócić uwagę na fakt, że gminy o dużej przeciętnej powierzchni upraw ekologicznych (ponad 50 ha; ryc. 4), oprócz wyraźnie zwartych skupisk w północnej i zachodniej części kraju, występują punktowo również w pozostałych regionach, często sąsiadując z jednostkami o małych przeciętnych arealach oraz pozbawionych gospodarstw ekologicznych (np. gminy Suchedniów, Bodzentyn,

Ryc. 4. Przeciętna powierzchnia gospodarstwa ekologicznego w 2021 r.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GIJHARS.

Masłów w województwie świętokrzyskim, gminy Częstochowa i Poczesna w województwie śląskim, gmina Baligród w województwie podkarpackim).

W 246 gminach średni areał gospodarstwa ekologicznego nie przekroczył 5 ha. Najwyższy udział tego typu gmin (ponad 15%) występuje w województwach małopolskim i lubelskim, a więc na obszarach o najsilniejszym rozdrobieniu agrarnym. Zróżnicowanie przestrzenne struktury wielkościowej gospodarstw ekologicznych wyraźnie nawiązuje do zróżnicowania struktury wielkościowej gospodarstw konwencjonalnych. Ta z kolei jest efektem dawnych decyzji politycznych i wynikających z nich procesów gospodarczych (Rudnicki i in. 2018). Niemniej istnieją również obszary, na których funkcjonowały znacznie mniejsze (w ujęciu statystycznym) gospodarstwa ekologiczne lub w ogóle ich nie było. W tym przypadku przyczyn należy doszukiwać się w splocie różnych czynników, w tym uwarunkowaniach przyrodniczych. Ze względu na znacznie niższe plony, rolnictwo ekologiczne zwykle nie cieszy się popularnością na terenach o warunkach sprzyjających wysokoefektywnej produkcji rolnej (np. Żuławy Wiślane czy Kujawy).

Dyskusja

Analiza trendu rozwoju gospodarstw ekologicznych w Polsce pozwala wyróżnić 4 zasadnicze okresy. Pierwszy – od przełomu lat 80. i 90. XX w. do końca okresu przedakcesyjnego (2003 r.) – to okres pionierski, w którym liczba gospodarstw oraz ich powierzchnia rosła bardzo powoli. Początek drugiego okresu wyznacza rok 2004 i wstąpienie Polski do UE, zaś jego koniec przypadł na 2013 r., w którym to przestał obowiązywać PROW 2007–2013. Był to okres bardzo dynamicznego wzrostu zarówno liczby, jak i powierzchni gospodarstw ekologicznych. Z chwilą wejścia w życie PROW 2014–2020, a w ślad za tym nowych regulacji prawnych powodujących, że wiele gospodarstw miało problem ze spełnieniem rygorystycznych wymogów, nastąpił sukcesywny spadek liczby gospodarstw ekologicznych. Ostatni okres został zapoczątkowany 2–3 lata temu, kiedy zaobserwowano zmianę trendu i wolne, lecz sukcesywne odbudowywanie znaczenia rolnictwa ekologicznego. Po latach dynamicznego wzrostu liczby gospodarstw ekologicznych oraz powierzchni użytków rolnych w uprawie ekologicznej, związanego z wstąpieniem Polski do UE oraz możliwością skorzystania z licznych programów i dotacji z funduszy unijnych, od 2014 r. obserwuje się regres w rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce (przełamany dopiero w ostatnich dwóch latach). W tym czasie systematycznie zmniejszała się liczba odbiorców korzystających ze wsparcia finansowego rolnictwa ekologicznego, przede wszystkim ze względu na niespełnianie konkretnych wymogów prawnych. Największą liczbę osób rezygnujących z rolnictwa ekologicznego stanowią rolnicy, którzy nie prowadzą równoległej produkcji roślinnej i zwierzęcej, a co za tym idzie – nie spełniają warunku posiadania minimalnej obsady zwierząt. W konsekwencji w latach 2014–2020 liczba producentów ekologicznych zmniejszyła się o ponad 20%, a powierzchnia upraw ekologicznych spadła o 25% (Stan... 2022). W kontekście

obserwowanych fluktuacji w rozwoju sektora rolnictwa ekologicznego warto odnieść się do perspektyw, które były kreślone po wstąpieniu Polski w struktury UE. Wskazywano wówczas na duże szanse rozwoju rolnictwa ekologicznego, prognozując jego skokowy wzrost nawet do poziomu 10–15% powierzchni UR (Komorowska 2006), o czym miała decydować przewaga atutów nad słabościami tego systemu rolnictwa. Do korzystnych uwarunkowań rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce zaliczono m.in.: tradycyjne rolnictwo charakteryzujące się dominacją małych i średnich gospodarstw rodzinnych oraz wysokim udziałem ludności zatrudnionej w rolnictwie. Tymczasem kierunek zmian zapoczątkowany w perspektywie 2014–2020 wpłynął na istotny spadek liczby gospodarstw ekologicznych, zaś wśród przyczyn zwracano uwagę na brak realizacji spójnej strategii rozwoju rolnictwa ekologicznego, wysokie koszty czasochłonnej produkcji oraz niską rentowność gospodarstw. Jako wyzwanie postrzegany jest długi, trzyletni okres konwersji (w przypadku upraw wieloletnich) oraz trudności ze spełnieniem restrykcyjnych wymagań, aby uzyskać certyfikat unijny (Miecznikowska-Jerzak 2022).

W rozdrobnieniu agrarnym upatrywana jest jedna z głównych barier rozwoju polskiego rolnictwa. W pewnym stopniu dotyczy to również rolnictwa ekologicznego, jednakże w przypadku tego sektora katalog czynników mogących poprawić opłacalność i konkurencyjność tej branży jest bardziej złożony (strona popytowa, preferencje społeczeństwa odnośnie do zdrowego trybu życia, poprawa ogólnej sytuacji dochodowej gospodarstw domowych, subsydia itp.). Istotną przeszkodą w rozwoju gospodarstw rolnych jest brak spójnej strategii finansowego oraz organizacyjnego wsparcia dla rolników, co może nie tylko opóźnić, ale wręcz uniemożliwić realizację ambitnego celu zwiększenia produkcji ekologicznej do 25% gruntów rolnych w UE. Poziom wsparcia finansowego tego systemu produkcji jest niezwykle ważny, bowiem w krajach o niskim i umiarkowanym poziomie wsparcia zainteresowanie rolników przestawianiem gospodarstw na system rolnictwa ekologicznego maleje (Brodzińska 2014). Kuś (2010) podkreśla, że wsparcie, jakie uzyskuje rolnictwo ekologiczne w ramach WPR, jest szczególnie istotne dla rolników gospodarujących w gorszych naturalnych warunkach przyrodniczych.

Należy pamiętać, że z punktu widzenia rozwoju rolnictwa ekologicznego i spełnienia postulatów stawianych przez EZŁ, wzrost przeciętnej powierzchni gospodarstw nie zawsze należy rozpatrywać w aspekcie pozytywnym, bowiem może on być efektem ich regresu (spadek liczby i powierzchni gospodarstw ekologicznych, przy czym spadek liczby charakteryzuje się szybszym tempem). Z tego względu oceny przemian w strukturze wielkościowej powinny być interpretowane w połączeniu z ogólnymi zmianami liczby i powierzchni gospodarstw ekologicznych.

Podsumowanie

Badanie miało na celu rozpoznanie zróżnicowania przestrzennego zmian oraz stanu struktury obszarowej gospodarstw ekologicznych. Jest ona bardziej korzystna

niż w przypadku gospodarstw rolnych prowadzących produkcję metodami tradycyjnymi. Statystyczne gospodarstwo ekologiczne w Polsce jest ponad 2,5 razy większe od konwencjonalnego gospodarstwa (podobnie jak ma to miejsce w całej UE). Różnica ta wynika z rozkładu przestrzennego rolnictwa ekologicznego, które koncentruje się w północnej i zachodniej części kraju, a więc w regionach o korzystnej strukturze wielkościowej gospodarstw. Także średnioroczne tempo wzrostu przeciętnej powierzchni gospodarstw charakteryzowało się znacznie wyższą intensywnością na obszarach, na których dawniej funkcjonowało rolnictwo państwowe (PGR-y). W związku z powyższym należy stwierdzić, że układ przestrzenny procesów przemian struktury wielkościowej gospodarstw ekologicznych jest silnie zbliżony do konwencjonalnych i stanowi integralną część przemian wielkościowych ogółu gospodarstw rolnych. Jednak znaczna liczba gmin, w których w badanym okresie gospodarstwa ekologiczne rozpoczęły lub zakończyły działalność w systemie produkcji ekologicznej, może wskazywać, że rolnictwo ekologiczne jest zjawiskiem, które nadal formuje swoją strukturę przestrzenną. To z kolei wskazuje na potrzebę dalszych badań i monitoringu zjawisk przestrzennych związanych z rolnictwem ekologicznym, szczególnie mając na uwadze unijne zobowiązania i wzrost znaczenia tej formy działalności rolniczej. Badania jakościowe przeprowadzone w wybranych gminach (studia przypadku) umożliwią rozpoznanie motywów i czynników wpływających na rozwój rolnictwa ekologicznego.

Literatura

- Bożek J., Szewczyk J. 2020. Struktura obszarowa gospodarstw rolnych w Polsce na tle innych krajów Unii Europejskiej. *Wiadomości Statystyczne*, 65, 9: 48–62. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.4123>
- Brodzińska K. 2014. Rolnictwo ekologiczne – tendencje i kierunki zmian. *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego*, 14 (XXIX), 3: 27–36.
- Czyż T. 2016. Metoda wskaźnikowa w geografii społeczno-ekonomicznej. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 34: 9–19.
- EC 2020A. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Sustainable Europe Investment Plan. European Green Deal Investment Plan, COM(2020) 21 final. European Commission, Brussels, Belgium.
- EC 2020B. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A Farm to Fork Strategy for a fair, healthy and environmentally-friendly food system, COM(2020) 381 final. European Commission, Brussels, Belgium.
- EC 2023. European Commission. Organic farming in the EU – A decade of organic growth. European Commission, Brussels, Belgium.
- Eurostat 2023. Dane o liczbie producentów ekologicznych oraz powierzchni upraw (dostęp: 29.08.2023).
- Eurostat 2022. Statystyki dotyczące rolnictwa ekologicznego. (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Organic_farming_statistics&action=statexp-seat&lang=pl; dostęp: 30.09.2022).
- GIJHARS 2005. Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych. Rolnictwo ekologiczne w Polsce w 2004 roku. Warszawa. (<https://www.gov.pl/web/ijhars/raport-o-stanie-rolnictwa-ekologicznego-w-polsce>; dostęp: 27.09.2023).

- GIJHARS 2021. Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych. Raport o stanie rolnictwie ekologicznym w Polsce. Warszawa.
- Głębocki B. 2005. Struktura agrarna – zmiany po 12 latach restrukturyzacji. [W:] B. Głębocki (red.), *Struktura przestrzenna rolnictwa Polski u progu XXI wieku*. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań, s. 45–99.
- Głębocki B. 2014. Zmiany w strukturze agrarnej polskiego rolnictwa w latach 2002–2012. [W:] B. Głębocki (red.), *Zróźnicowanie przestrzenne rolnictwa*. Wyd. GUS, Warszawa, s. 14–71.
- Grykień S. 1997. Rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce. *Więś i Rolnictwo*, 2: 187–203.
- Grykień S. 1998. Ecofarming, with particular reference to Poland. [W:] *Studia of Communism in Transition*. Cheltenham, UK – Northampton, USA, s. 302–312.
- Golinowska M., Kruszyński M., Janowska-Biernat J. 2013. Tendencje w rozwoju rolnictwa ekologicznego na świecie w latach 1999–2012. *Journal of Research and Applications in Agricultural Engineering*, 58(3): 155–161.
- Gulbicka B. 2007. Rynek żywności ekologicznej. Ekonomiczne i Społeczne Uwarunkowania Rozwoju Polskiej Gospodarki Żywnościowej po Wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, 75. IERiGŻ – PIB, Warszawa.
- <https://mamaadu.pl/119985,ekologiczna-marchewka-hipp-pochodzi-z-mazur-stefan-hipp-najpierw-była-milosc-w-slad-za-nia-poszedl-biznes> (dostęp: 31.08.2023).
- Jeziarska-Thöle A., Biczkowski M. 2013. Znaczenie i uwarunkowania innowacyjności w rolnictwie w Polsce. *Roczniki Naukowe SERiA*, XV(2): 124–131.
- Jeziarska-Thöle A., Biczkowski M. 2017. Środki z funduszy Unii Europejskiej jako szansa rozwoju sektora gospodarstw ekologicznych w Polsce. *Roczniki Naukowe SERiA*, XIX(2): 95–101. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0010.1166>
- Karwat-Woźniak B., Chmieliński P. 2016. Przemiany w strukturze agrarnej polskiego rolnictwa i wpływ wybranych instrumentów WPR na te procesy. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Polityka ekonomiczna*, 450: 272–286. <https://doi.org/10.15611/pn.2016.450.24>
- Komorowska D. 2006. Perspektywy rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce. *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie – Problemy Rolnictwa Światowego*, 15: 43–48.
- Komorowska D. 2011. Porównanie gospodarstw ekologicznych z gospodarstwami konwencjonalnymi w obrębie grup obszarowych. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 166: 312–222.
- Kuś J. 2010. Rolnictwo ekologiczne i perspektywy jego rozwoju. *Studia i Raporty IUNG – PIB*, 26: 23–36.
- Kuś J. 2014. Stan rolnictwa ekologicznego na świecie, w Unii Europejskiej i w Polsce. *Studia i Raporty IUNG – PIB*, 40(14): 29–44.
- Litwiniuk P. (red.) 2016. *Kwestia agrarna. Zagadnienia prawne i ekonomiczne*. WNE SGGW, FAPA, Warszawa.
- MRiRW 2022. *Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Ramowy Plan Działań dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego w Polsce na lata 2021–2030*. Warszawa.
- Poczta W., Sadowski A., Baer-Nawrocka A. 2013. *Gospodarstwa rolne w Polsce na tle gospodarstw Unii Europejskiej – wpływ WPR*. Wyd. GUS, Warszawa.
- Research Institute of Organic Agriculture FiBL, IFOAM – Organics International. 2023. *The World of Organic Agriculture Statistics and Emerging Trends 2023*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7572890>
- Rozporządzenie Rady (2092/91/EWG) z dnia 2 czerwca 1991 r. w sprawie produkcji ekologicznej produktów rolnych oraz znakowania produktów rolnych i środków spożywczych (Dz. Urz. WE, 198).
- Rudnicki R. 2013. Zmiany liczby i powierzchni gospodarstw rolnych w latach 2002–2010 jako element oceny rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce. [W:] M. Wójcik (red.), *Regionalny wymiar polskiej wsi – aspekty przestrzenno-ekonomiczne*. Stud. Obsz. Wiej., 34 : 87–111.
- Rudnicki R. 2016. *Rolnictwo Polski. Studium statystyczno-przestrzenne*. Wyd. UMK, Toruń.
- Rudnicki R., Jeziarska-Thöle A., Wiśniewski Ł., Jorg J., Kozłowski L. 2018. Former political borders and their impact on the evolution of the present-day spatial structure of agriculture in Poland. *Stud. Agricult. Econ.*, 120(1): 1–9. <https://doi.org/10.22004/ag.econ.273110>

- Rudnicki R., Wiśniewski Ł. 2018. Single Area Payments as an Instrument to Monitor Agrarian Changes in Poland (in 2004–2013). *Intercathedra*, 34(1): 63–72. <https://doi.org/10.17306/J.INTER-CATHEDRA.2018.00004>
- Stan rolnictwa ekologicznego w Polsce. 2022 (<https://www.kalendarzrolnikow.pl/13038/stan-rolnictwa-ekologicznego-w-polsce>; dostęp: 20.09.2023).
- Wiśniewski Ł., Biczkowski M., Rudnicki R. 2021. Natural potential versus rationality of allocation of Common Agriculture Policy funds dedicated for supporting organic farming development – Assessment of spatial suitability: The case of Poland. *Ecological Indicators*, 130, 108039. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2021.108039>
- Wiśniewski P., Rudnicki R., Wiśniewski Ł., Biczkowski M. 2023. Organic farming in Poland: spatial diversity and growth prospects in the context of the European Green Deal. 30th Annual Colloquium Commission on the Sustainability of Rural Systems (CSRS) International Geographical Union (IGU) Clashes of knowledge : ‘Green deal’ concepts and challenges for sustainable rural systems, Lodz, Poland, 5–9 June 2023. Conference materials, 2023. Uniwersytet Łódzki, Łódź, s. 16.

Area structure of organic farms in Poland – condition, changes, spatial diversity

Abstract: The aim of the article is to assess the spatial diversity of the area structure of organic farms in Poland at the level of regions and communes, along with identifying the direction and pace of changes in 2012–2021. The basis for the study was data from the General Inspectorate of Trade Quality of Agricultural and Food Products (GIJHARS). Current trends and changes taking place in the size structure of organic farms are presented and described. It was found that their average area was 27.5 ha and varied at the regional level, from less than 15 ha in the province. Lublin, Lesser Poland and Podkarpackie, to over 40 ha in the Lower Silesia, Lubusz, Pomerania and West Pomerania. In the years 2012–2021, the average area of an organic farm in Poland increased by 2 ha (from 25.5 to 27.5 ha; an increase of 7.8 percentage points), i.e. 0.2 ha on average per year. It should be noted that in the same period, the average area of a traditional farm increased by 0.82 ha (from 10.38 to 11.20 ha in 2021; average annual increase – 0.09 ha), which indicates a much more intense growth rate of organic farms.

It was found that the spatial arrangement of the processes of changes in the size structure of organic farms is very similar and constitutes an integral part of the size changes of all farms. However, a significant number of communes in which organic farms started or ended their operations in the organic production system during the period under study may indicate that organic farming is a phenomenon that is still developing its spatial structure. This, in turn, indicates the need for further research and monitoring of spatial phenomena related to organic farming, especially taking into account EU obligations and the increasing importance of this form of agricultural activity.

Key words: organic farming, area structure, spatial diversity, Poland